

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden küldemény a szerkesztőség czime alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

ELŐFIZETESI ÁR: egész évre 6 frt (12 korona), fél évre 3 frt (6 korona). HIRDETÉSEK DÍJA: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, fél oldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a kívül* egész oldal 4 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 2 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árengedmény adatik. Bélyeg-díj minden hirdetésnél külön 30 kr. Egyes szám ára 15 kr.

A kiadóhivatal

kezelője RÓZSA SÁNDOR főiskolai háznagy, kinek nevére intézendő a lap minden anyagi dolgára s a hirdetésekre vonatkozó küldemény.

Az államsegély kérdése a protestáns egyházban.

Örvendetes mozgalom indult meg napjainkban ismét a protestáns egyházakat törvény szerint megillető állami ellátás követelése érdekében. Az egyház jogigényei e tekintetben olyan régiak, mint a törvény, a melyen alapulnak, s kevés híján egy félszázad folyt le azóta, a nélkül, hogy azok kielégítésére a legújabb időkig valami komolyabb lépés történt volna. Az első, a mely újabban némi reménnyel töltötte el már-már csüggedő várakozásunkat, az az adatgyűjtés volt, melyet a kultuszminiszter a lelkészi javadalmakra nézve a közelmúltban eszközöltetett. De azóta ismét szét kezdi oszlatni ábrándjainkat az a mélyseges hallgatás, a mely ez ügyet körülveszi.

Nem csoda tehát, ha protestáns köreinknek hosszú próbát kiállott türelme fogyatékán van és itt is, ott is erélyes hangok emelkednek az állami dotáció sürgetése végett. És a miért ez újabb mozgalmat örvendetesnek mondottuk, annak oka az, mert ezúttal a legmagasabb egyházi hatóságok lépnek fel és pedig nem a megalázkodó kérelmezés szokásos hangját használva, hanem önérzetes erélyvel és méltósággal követelve e régóta vajudó kérdés haladéktalan és méltányos megoldását. Tiszántúli egyházkerületünk közelebbi gyűlése után most ágostai testvéreink egyetemes konventje lépett fel ez ügyben, a tiszai kerület indítványa értelmében elhatározván, hogy felterjesztést intéz a kormányhoz. Az indítvány kiemeli, hogy az egyház olyan kulturális missiót teljesít nemesak az állam erkölcsi alapjainak építésében, hanem a közoktatásügy terén is, a mi alapjában véve állami feladat, s így méltán elvárhatja az államtól, hogy ne *alamizsnát* nyújtson neki, mikor az

1848: XX. t.-cz. az állami dotációt biztosítja.

Különös erélyvel és határozottsággal szolt a kérdéshez *Zelenka* püspök, a ki megalázónak tekinti azt a módot, a hogy az állam az egyház részére a segélyt nyújtja, midőn még e nyomorúságos összegekről is számadást követel s feltételekhez köti a segélyt. Az egyház *fellélen* bizalmat követel az államtól. Nem *kárpótlást*, hanem a szükségnek megfelelő dotációt kíván. Ha a tanítók nyugdíjához 40%-kal járul az állam, ne tekintse a lelkészi kart se csekélyebbnek s *adjon az ő nyugdíjalapjához is 40%-ot*. A szászok lelkenként 20 krajczár dotációt kapnak az államtól, míg mi magyarok — úgy mond — csak két krajczárt.

Valóban a szükség oly sürgető, hogy a kormány nem habozhatik tovább annak kielégítésével. Ezt fontos állami érdekek is követelik. A magyar állameszmének nincsenek buzgóbb harczoai, mint a prot. egyházak a maguk egyetemében. Hiszen az ág. ev. egyház a legfájdalmasabb viviszekciót viszi véghez önmagán, hogy az államellenes mozgalmakat saját körében mindenkorra lehetlenné tegye. A református lelkészi karnak pedig minden tagja a vallás-erkölcsi élet ápolásán kívül a magyar hazafiságnak is egy-egy elszánt bajnokává lenni — tekinti élet-hivatásának.

Csakhogy a lelkészi kar, ez az erős tábor, sajnosan érezhető gyengülésnek néz elébe, a minek a kedvezőtlen anyagi viszonyokban kell egyedüli okát keresnünk. A lelkészi pályára lépő ifjak száma a prot. felekezeteknél évről-évre feltűnően csökken; mert minden pályán többet tudtak tenni a művelt emberhez méltó életmód biztosítása érdekében, mint a prot. lelkészi pályán. Pár év kell még csupán s a kisebb javadalmazású lelkészi állomások töme-

gesen fognak üresen maradni. Nem szabad tehát megengednünk azt, hogy a kérdés ismét megoldatlanul kerüljön le a napirendről s a magyar állam ezredéves fennállásának ünnepe egyúttal a hazafias protestáns egyházak elhanyaglásának kezdőpontját jelezze.

Ez ügyben hathatósan szólalt fel *György Endre*, jeles publicisztánk s egyházunk egyik kiváló világi funkcionáriusa a *Magyar Hírlap* okt. 12-iki számának vezércikkében, a melyet fontosságánál fogva az alábbiakban egész terjedelmében közlünk.

Az a határozat, a melyet az ágostai hitvallású evangélikus egyház egyetemes gyűlése hozott, a protestáns egyházak dotációja tárgyában egészen helyes és igazságos.

Az 1848. XX. törvényezikk világosan és félremagyarázhatlan módon jelenti ki az állami kötelezettséget arra nézve, hogy a protestánsok egyházi és iskolai szükségletei államilag fedeztessenek. Ez az ígélet éppen oly teljes, éppen úgy a nemzeti becsület védpaizsa alá van helyezve, mint az egész 1848-ki átalakulás összes anyagi következményei: az urbéri válság stb. s épp így nem juthatna eszébe senkinek sem, ezeknek ma is érvényben álló voltát megtagadni, mint azokét.

Jogilag tehát tiszta és világos a kötelezettség. Nem is emlékezünk rá, hogy ezt a kötelezettséget megtagadta volna valaha valamelyik magyar államférfi, csak a teljes keresztülvitelt halasztották boldogabb időkre az egymásután következett miniszterek, legelőször maga Eötvös József báró mindjárt 1848-ban.

Tisztázandó a kérdés teljes horderejét, nem lehet mellőznünk ama tény felemelését, hogy akkor, amikor e törvényezikk rendelkezését végre akarta hajtani a kormány, magok a protestánsok tiltakoztak ellene.

A Thun Leó gróf pátense ugyanis teljesen megadta az állami dotációt, csak hogy oly árt szabott érte, melyet a protestánsok hazafias öntudata nem fogadhatott

el. A kormány szekeréhez akarta lánczolni a protestáns ügyet s ez ellen egyhangulag tiltakozott az egyház maga.

Talán egyik legszebb fejezete újabb történelmünknek ez a mesés küzdelem. Nemcsak egyesítette a legnagyobb ellentéteket: politikailag Zsedényit és Tiszát, egyházilag Bartakovicsot és Balogh Pétert; hanem azonfelül a szegény, nyomorult inségben tengődő protestáns papokat vezette első sorban a küzdelembe a hazafiság, ama hatalom ellen, mely önkényileg is javítani akart szomorú sorsukon. Valóban nemes küzdelem volt ez s örök hála illeti meg érte a protestáns papokat az egész, nagy nemzet részéről.

Mikor azonban jobb idők következtek: a tett ígéletet nem váltották be. A régi sablonok ma adak. Helyesen emelte ma ki Zelenka püspök, hogy a szászok bizonyára politikai szolgálataik beszámításával, — tiszter akkora segélyt élveznek, mint a nem szászok; az a nyomorult dotáció, a melyet évről-évre megszavaztak, folytonos bizonytalan ajándék volt, a Kerkápoly éra alatt le is szállították és a protestáns egyház türelmét folytonosan erősebb próbára tették.

Ily helyzetben érték az egyházpolitikai reformok az országot s vele együtt a protestáns papságot.

A nehéz dilemma reájok bekövetkezett. Más felekezetek papjai dogmáikra hivatkozással eilentébe helyezték magokat a liberális áramlattal. A protestáns egyház — és első sorban a papok — ismét eleibe helyezték meggyőződéseiket, a haza és a liberális magas érdekét saját egyéni anyagi érdekeinek: odaállottak a liberális irány mellé, s az ő segítségökkel, komoly támogatásuk mellett jöttek létre azok az egyházpolitikai törvények, a melyek az ő — ugyis szűkre mért — jövedelmeiknek egy részét ismét elvették tőlök.

Érezte e furcsa helyzet következményeit az egész törvényhozás. Ugy a többség, mint a kisebbség vezetői hangosan kijelentették, hogy a protestáns egyház jogos igényeit ki kell elégíteni. Wekerle helyesen hivatkozott arra is, — legalább jogilag egészen helyesen, — hogy ez a kielégítés nem történhetik kárpótlás czímén, mert az anyakönyvek vezetéséből folyó mellékjövedelmek az anyakönyvvezetőt illetik az állam ebbeli jogát csak át-

TÁRCZA.

Töredék

a Nagy-Károly—Szilágy, vagy Közép-szolnoki egyházmegyék kéziratban lévő történetéből.

(Folyt. és vége.)

„Kezdete az erdői Ref. Ecclia pusztulásának, régi nagy és díszes templomának, mgos gr. Károlyi Antal úr Ó Excellentiája által erőszakosan való elfoglalásáról, akkori T. Predikátor Pesti Mihály uram idejében, kis annakutánna csak hamar meghalálozott.

Én a megnevezett férfinak helyébe rendeltetvén, az ott való predikátorságra néhai nagy emlékezetű Superintendentens Szilágyi Sámuel úr által 1766-ban okt. 12-ik napján be is köszöntöttem azon szent Ecclésiába. De azután mindgyárt szüntelen való vexába voltam az Ecclival együtt, mivel a paróchiánk udvarán csak a nap alatt lévén az istenitisztelek, az ott lakó svábság által gunyoltattunk, csufoltattunk; mikor mi a szent gyülekezésben devotióval énekeltünk és imádkoztunk volna, akkor ők a kapura állván, mint a lovak nyerítettek,

ordítottak, ahoz hasonlítván a mi istenitisztelestünket. Sőt, még ezen kívül kövekkel is hajigáltak bennünket.

Magam is, különösen az akkori plebános, Hidasi János által vexáltattam, a ki mindennap a paróchiára jövén leginkább ittasan sőt részegen, asztalomat felforgatta, káromolt s vallásommal együtt a pokolig kárhoztatott.

Külsőképen való vexája az Ecclának azonnal következett, mert az újonnan beszállított svábok a régiakkal együtt a helységbe, mezőkön, réteken, erdőkön, szőlőhegyeken s a hol lehetett barmainkban is a miéinket károsították.

Hijában panasztunk a dominális tiszteteknek, mert csak a volt a felelet, pusztuljatok s nem bántanak azután.

Ezeket követte a nagy ijjesztés, rémités, hogy ha önként ki nem mennek s házaikat az új sváboknak el nem adják, egy páczával bocsáttatnak vagy kihajtatnak.

Megrémültek e miatt némelyek a szegény magyarok közül s házaikat az új sváboknak eladták s más helységekben elmentenek. De többen valának, a kik semmi ilyesztgetéssel nem gondolván megmaradtanak; melyet midőn a dominális tisztetek észrevettek volna, hogy tudniillik már újabb ijjesztgetések kinem mozdíthatják őket:

rámutat ekkéig az egyházakra, hanem a protestáns egyház ama jogi helyzetéből, a melyet az 1848. XX. törvényczikk teremtett, s melynek végrehajtását eddig is hiba volt elhalasztani, most pedig a növekvő szükséglettel szemben valóban teljesen lehetetlen kitérni előle.

Nagyon sajnáljuk hogy ez a végrehajtás annyira késik. A katolikus lelkészek kongrua kérdése is alszik, azok a körök, melyek oly nagyon hangoztatták ez ügy rendezését, ma nem valami nagy melegséggel ápolják; a protestáns papok ügye szintén pihenőben van.

A kormány elrendelte az összeírást, a mely fogantatott, felterjesztetett és — most pihen.

Nagyon türelmetlenül várja a lelkészi kar. A debreczeni egyházkerület egyhangulag fejezte ki a mult hóban, hogy e kérdés most már nem odázható el, az ágostai egyház szintén egyhangulag hozta meg határozatát.

Az 1848. XX. törvényczikk végrehajtása elől most már nincs kitérés; nem is lehet; nem is szabad.

KÖZÉLETÜNK.

Egyházmegyénk életéből.

A szatmári ev. ref. egyházmegye köréből.

Ezen egyházmegyénk mint azt a lapunk f. évi 35. és 36. számaiban megjelent referáda is részletesen jelezte, augusztus hó 15—16. napjain Fehér-Gyarmaton tartotta közelebbi közgyűlését.

Ezen gyűlésről nyomtatott jegyzőkönyvet szerkesztett F. Varga Lajos e. m. aljegyző, melyből közérdekű voltánál fogva ezennel közöljük Béltékly Albert tanügyi bizottsági alelnöknek az egyházmegyei tanügyi bizottsághoz s ez által az egyh. m. közgyűléshez terjesztett részletes jelentése következő adatait és pontozatait:

Egyházmegyénknek összesen 48193 ev. ref. lelket számláló 65 anya és 2 leány egyházában ez évben 89 egyen foglalkozott az iskolaköteles növendékek tanításával, kik közül csak fiukat tanított 12, leányokat 9, fiukat és lányokat együtt 68. Oklevéllel bír 43, igazolvánnyal 21, lelkésztanító volt 13, s. lelkésztanító 5, sem oklevele, sem igazolványa nem volt 7-nek.

Állandó tanító volt 72, ideiglenes 16, segéd 1. I. osztályt tanított a mindennapi iskolában 11. II. osztályt 8. III. osztályt 8. IV. osztályt 27. V. osztályt 15. VI. osztályt 20 tanító. A tanterv szerint tanított 11. B. tanterv szerint 14. C. tanterv szerint 64

Összes tanítói jövedelem pénzértékben számítva, tett 39531 frt. Tanítványok száma volt a más vallásuakkal együtt a mindennapi iskolában 5875. Az ismétlődő iskolában 1542. 6—12 évig iskolaköteles 3152 fi, 3109 lány együtt 6351, ebből az egyházak iskolájába járt 2850 fi, 2715 leány. = 5575. Felsőbb iskolában járt 52 fi, 19 leány együtt 71.

Más felekezet elemi iskolájába járt 27 fi, 32 leány = 59. és így a főiskolába járók főösszege 2629 fi, 2766 leány = 5695. 91%. Iskolát idő előtt elhagyott 59 fi, 67 leány, együtt 126. 2%. Iskolába soha nem járt 164 fi, 276 leány együtt 440, tehát 7%. Más felekezetu járt iskolába 154 fi, 155 leány = 310. 13—15 évi iskolaköteles 1139 fi, 1080 leány, együtt 2219. Ezek közül az egyházak iskolájába jár 736 fi, 755 leány, együtt 1491. Felsőbb iskolába jár 86 fi, 38 nő, együtt 124.

Községi iskolába jár 109 fi, 47 leány együtt 156. Iskolába járt tehát 931 fi, 840 leány együtt 1964 = 79%. Iskolába nem jár 208 fi, 240 leány együtt 448 = 21%. Más felekezetu jár az egyház ismétlődő iskolájába 25 fi, 23 leány = 48. Konfirmáltatott 437 fi, 452 leány együtt 889.

Az év folyamán mulasztott 2402 tanuló 21878 fél napot igazolatlan. Iskola épület száma 71, ebben tanterem van 90, melyek közül törvényszerű 41, kielégítő 32, türhető 11, rossz 6. Iskolai butor van 1263 drb, 7889 frt értékben. Faiskola területe 196292 □ méter. Céljára fordítatik 8, nem fordítatik 31 helyen. Kiadatott faiskolára ez évben 22 frt. Bevétegetett 85 frt jövedelem.

Testgyakorló tér 4866 □ m.
Könyvtár áll 1599 drbból, melynek beszerzési értéke 1271 frt. E célra az iskolai évben kiadatott 150 frt.

Taneszköz van a szemléltetéshez 1004 drb. Mennyi-előtt megállott, és egy inasa által a templom kulcsát kéréti. A pap azt mondja: én nem adom, megkövetem ő Nagyságát. Azzal az inas kimenvén, újabban izeni: Adja szép szerint, mert majd másképen is oda adja. Ezt megmondván az inas a papnak, megretten és azt mondja: én nem adom, hanem ahol van a szegen, lássa kend, ha elviszi s ő Nga is."

Az ilyen embereket nevezték a régi keresztyének traditoroknak s mily keményen bántak velek, beszéllek az Ecclesiái históriák.

Ama nagy és dicsősséges kő templom helyett — mondja Barcza György, — melyet a Mlgos Gróf elvétetett s melyet még ama nagy emlékü Drágffy Bertalan erdélyi Vajda építtetett, — a mint azt az erdői várban az ebédülő ház falain lévő inscriptiók között magam is láttam feljegyezve, — engedett más fa templomot építtetni az erdődieknek, és a végre szabadon hagyott minden erdejével, megválták hát, s megis hordták a fáját nagyobb részirt, s már a templom s parokhiák helyeit is kimérette ott a hol magoknak leginkább tetszett választani, még pedig két sváboknak házaiból való kihajtásokkal.

Jól volt ez eddig és olyan szomorú circumstantiák közzé szorult állapotunkban, megelégedhettünk volna

1769-dik év ápril elején, két szomszéd oláh helység bírát a tisztek Erdődre bejöni parancsolták, azok által a még ott nyomorgó magyarok házaikat este későn futva megbecsültették és az ott várakozó új svábokkal azon házak árát a becsú szerint letétették s ilyen parancsolatot adtak ki: „harmad nap alatt minden eltakarodjon, mert ha nem, kivettetik és osztán mindenétől megfosztatik.“

Igy aztán a szegény vallásunkon való magyarok, nagy sóhajtások, sírások és jajgatások közt eloszlottak imide-amoda a szomszéd Ecclesiákba, épen csak én magam Predikátor és az iskolamester Madarasi Péter maradtunk addig, míg a V. Superintendentiától engedelem nem adatott az Ér-endrédi Ecclesiába való menetelre.

Ott maradt a szép és ujonnan épült paróchia, iskola, egy nagy és más kisebb harang, a sok összehordott templom építésre való fákkal együtt.

Földnek igaz ítélő bírása szent Isten! nézd meg ezeknek ügyöket és láttass törvényt!

Hogy, már meghalt Pesti Mihály uram igen kemény cenzurát érdemelt volna, — így folytatja tovább Barcza György, — a maga Superioritásától, mert, a mint bizonyosan beszéltek mindenek, a templom kulcsát ilyen formán adta által:

„Oda menvén a Mlgos Gróf, az utcán a templom

ségtanhoz 341 drb. Földrajzhoz 270. Történelemhez 6 drb. Természettanhoz 1050 drb. Természettanhoz 104. Szabadkézi rajzhoz 86. Kézimunkához 10. Házi iparhoz 10. Kertészkedéshez 19 drb. Taneszközök beszerzési értéke 2531 frt. Az iskoláztatásra a folyó iskolai évben tett kiadások főösszege 35176 frt.

Az egyházmegye egyes egyházaiban a tanügyi állapotok részletes feltüntetése után a jelentés így végződik:

Gátolja a tanítók sikerét a sok helyen még mindig tetemes mulasztás. E tekintetben felrovandó a polgári hatóságoknak, hogy még a hol a legjobb akarat szolgálja is az iskola ügyet, nem igyekeznek segédkezet nyújtani a köznevelés előbbvitelében. De megrovandók az iskolások is azért, hogy dacára minden tilalomnak, a nem tanköteleseket befogadják, ez által a fegyelmezést megnehezítik, a vezetést rendszertelenné teszik, a hanyag tanítónak kibuvó ajtót készítenek, a szülőket a normális iskoláztatásra nem szoktatják stb. Mert meglepő az, hogy míg az állítólag nem tankötelesekkel benépesítik a tantermet, a tankötelesek iskoláztatására nem ügyelnek. Ujabb erőyes intézkedés teendő tehát 2 irányban.

1-ször. Fölmni a vármegyei közigazgatási bizottsághoz, hogy ha iskolásokunk lehetőleg igyekeznek megtenni a maguk kötelességét, szorítsa az alantas polgári hatóságokat a kellő segédkezésre.

2-ik. Az iskolásokoknak és tanítóknak, feltétlenül beiktatni, hogy nem tanköteleseket az iskolába befogadják, s e tilalmat mint felsőbb hatósági intézkedést kiáltatni az egyházban, hogy ne játshassanak egyes tanítók buvósít azzal, miszerint ők nem bírnak a szülővel.

Végül van szerencsém elfogadásra ajánlani még a következő 2 indítványt.

1. Miután az iskolák államosítása csak rövid idő kérdése lehet s miután az állam azon idő beálltával, tanügyi alapjaink bevonását nagy valószínűséggel megteendő; megkeresendő a főiszteletű egyházkerület s ennek útján a konvent annak eszközzésére, hogy a tanító, vagy iskola nevéen álló földbirtok, mindenütt az

egyház nevére irassék s hogy ez feltűnő ne legyen, a lelkész nevéen álló is. Mint ez már dunamelléki egyh. kerületben is elrendelgetett.

2. Miután a tanítók számára megadandó korpótlék miatt iskoláink nagyobb része államsegélyessé lesz. Az államnak pedig már 90 frtnyi segély után is épen annyi beavatkozási joga van, mint bármely nagyobb összeg után, segélyre szorult egyházaink utasítassanak, hogy a legmagassabb segély megnyerése végett tegyenek lépéseket. Az így megtakarított pénzeket pedig az egyház belső építésére, vagy lelkészi hivatalok erősítésére fordítsák. Általában már most óhajtható volna intézkedés a felől, hogy iskolai fentartó egyházaink, a tanítók részére törvényileg biztosított korpótlekeket mi-féle alpból fogják majd megfizetni.

Az egyházmegyei lelkészi gyámintézet pénztári állásáról szóló jelentés szerint A) Bevétel (és zesen 29279 frt 52 kr, B) kiadás ugyanennyi, vagyoni állás 1894. év végén 41867 frt 99 kr., 1893. decz. 31-én volt 39875 frt 62 kr, vagyoni növekedés tehát 1894-ben 1992 frt 37 kr.

Az egyházmegyei tanítói gyámintézet vagyoni állása: Bevétel volt közelebről 1792 frt 95 kr, kiadás 759 frt 92 kr, maradvék 1033 frt 03 kr; vagyoni állapot összeesen 8283 frt 99 kr.

Osztalék alá esik a beüzeltetted rendes hátralek, késedelmi és takarékpénztári betetek utáni kamatok: 287 frt 92 kr, mely 39 segélyre jogosult közt felosztatván, jut egy-egy segélyezőre 9 frt 59 kr.

A gyámintézetnek jelzálogilag biztosított követelése 3900 frt.

Iskola-alapkö-léteteli ünnepély és okmány

1895. évi augusztus hava 16 n. a sarkozai ev. ref. egyházban.

Az első kalapács-ütésnél az alapköre: Le van teve az első kö, melyre fog nehezedni az egész épületnek negy m. magasságra és az egész cserepes tetőzetnek 30—25 ezer mmazsára előirányzott terhe. Le van tehát teve az alapkö azon remény alatt, hogy az majd a fölé emelendő, lehetőleg ezélszerű, sőt helyzetünkhez

vele, sőt megis köszönhetjük volna mind az Isten irgalmasságának, mind a Mlgos uraság hozzánk való jó akaratjának, mert az erdődi Eccia most is fennállana. Azomban, nem tudom micsoda helytelen félélemmel elegyedett okoskodás, mintha ehhez sem lehetne bízni még a királyi felség megnem erősíténé, vagy az elvéte-tett templom visszaadására való vágyódás járulván hozzá a Jologhoz, és ezeket a Mlgos uraság észrevéven s mind maga jó akaratjának, mind auctoritásának contentusára magyarázván, mindeneket contramándált: így felejtették el a vágyások amaz Eccia hasznára talált közmondást: „De praesenti gaudet Ecclesia.”

Ilyen szomorú véget ért a hajdan oly szépen virágzó, egyháztörténeti nagyfontossággal bíró erdődi ref. egyház: így aludt ki a megiszított vallás fáklyavilága ott, hol az e hazában a legelső s legnagyobb reformátor, Dévay Bíró Mátyás kezeiben legelőször föllobogott!

Az erdődi elpusztult ref. egyház úrasztalához tartozó ruhák és edények megőrzés végett még Pestí Mihály lelkész idejében az 1761-dik évben részint a nagy károlyi, részint a közélelvő egyházak gondviselése alá adattak át, mely klenódiumokat a kibujdosott és nagyrészben a

szatnári hegyen megtelepedett s ott egyházat alkotott erdődi hívek keresere geresi lelkész Odor Mihály a közep-szolnoki traktustól az 1795. m. j. 5-én Szeődemeteren tartott parnais gyűlés ele terjesztett folyamodványában, az illető hívek birtokába visszabocsátatni kérte, mely ctenódiumok visszaadását a gyűlés ugyanakkor el is rendelte.

„Jöllehet. — így szól a közsolnoki traktus jegyző könyve — már templom, pap, oltár, áldozat mind oda vagnak, de a szent asztaloz való készületek ládába rakattatván, az Eccia pusztulásakor, még most is pro securitate a károlyi parochián vagnak, a mint in anno 1761. feljegyeztettek ezek voltak:

Vagyon hét abrosz, koczkás, reczés gyóles, sáhos, veres selymes, vászon és fejtős. Hét keszkenő 3 skófiummal varott, egy zöld selyem aranyos patyolat, veres selymes kettő.

Vagyon három ón kaana, három aranyos ezüst pohár, egyik romlott, két ón tányér, keresztelő ón pohar.

Két harang ott maradt a pápisták kezébe.*

Asztalos György.

* Közép-szolnoki trakt. j. könyve 26. és 27. lap.

merten díszes csarnokát a tudománynak és vallás-erkölcsnek tartani, emelni fogja másfel vagy kétszázadig. És mi beléptünk a föld felszínéről ide a leendő épület gyökeréig, hogy megtegyük Isten nevében az első kalapács-ütéseket, a melyekben az építésre fordítandó minden munkalépés, minden kézmozdulat és kalapácsütés megáldva és megszentelve lennének. Leleptünk ide azon közmeggyőződésnek jelképes kifejezése, hogy miként az új épületnek az erő nem annyira a falfalakban, nem a tetőzetben nem a zsindegyben vagy tetőben van, bár ezek is szükségesek, noha ideiglenes alkatrészei az épületnek; de a tartósság, az állandóság és biztonság kezességei az alapkő erejében vannak: úgy a társadalomban is az erőt nem annyira a kitérőbb ormok, talán fényesebb, díszesebb osztályok, de a becsülettermő munka, az anyagi jólétet, haladást vezető, bár még mindig félreismert tudomány, az üdvvel, boldogsággal terhes, viselős, erkölcsi jóság képviselő. Ezért akarunk csarnokot emelni a tudománynak, a világosságnak, az igazságnak, az erkölcsi jóság eredő forrásául. De miként maradhatnánk mi, két keresztyén évezreddel fejlettebb kor gyermekei homályban, vallásos érzésünkre nevezve a pogány Róma mögött, melynek minden vállalatnál szentül megtartott életelve, cselekvésszabálya volt: a Jove est ordiendum — Istenen kell kezdeni! Miként nyújthatnók a szertartásos ütésre kezeinket a nélkül, hogy azokat előbb istenimádásra, segedelemesdő fohászaira össze ne kulcsoltuk volna. Imádkozunk azért, hogy legyen velünk az a Mindenható, a kinek ereje az erőtlenségben dicsőül meg, foháskodván e képen:

(Itt következtek az imádság).

Kalapácsütés: A világosság, igazság és szeretet Istenének nevében megütöm ez alapkövet, azon fohászszal, hogy legyen e kalapácsütés Isten neve által azon erős meggyőződésnek kifejezése, hogy miként az ígért föld kereső Izrael népe elől Mózes vesszőcsapására félre álltak az akadályozó tenger hullámai: úgy fognak félreállni az építés akadályai a nép buzgósa elől; és miként a Jehova útmutató fényoszlopa ígértföldre vezette a hívő Izraelt: úgy fogja az e fundamentomon épülő csarnokban hirdetendő tudomány igazságra, az igazság világosságára, ker. szabadságra, a szabadság ember méltóságára és boldogságra, idvességre vezérelni az Istennek népét, míg a tudomány nélkül való nép elvész. Amen.

Emlékezetnek okáért:

(Kellő bevezetés után az emlékirat ezen közérdekű része következik.)

A tanítók másfélszázados névsorát (lásd: a „Szab. Egyh.” cz. lap 1886. „Kronikás feljegyzések a sárközi egyházzól” című cikksorozatomban) Söfét Balázs nyitja meg 1744-ben, míg az iskolai tanítással is foglalkozott lelkészekét Péterfalvi István 1635-ben. A lelkészek 260 évét lefoglaló, de hiányos — mert 1651-től 1702-ig nincs jelezve, kik voltak a lelkésztanítók — névsorából történelmi nevek van Hodászi Miklós püspöknek, Bogdán Ferencznek, a jó pásztornak és Teesi Mihály esperesnek. A lebontott iskolai épület néhai Pap András lelkész idejében épült. A tanítók egész sorában Benkő Károly nevét és emlékét körzi legméltóbb kegyelet, a ki itt 32 évig volt a Jézus kicsinyeinek az Ur félelmében nevelője.

1820-ban volt itt 36 úrbéres, 5 zsellér 293 lélekkel. Jelenleg bért fizet 105 családfő. Lelkek száma 466, tanítóeseké 56—66 közt váltakozik. A családok nevei ugyanazok, a melyeket egy százéves összeírásban talál-

tam: Angi, Székely, Lőrinczi, Kovács, Tóth, Kurpé, Butka, Batári, Balla, egy Bökönyi, egy pár Vas, Varga, Horvát, Bús, Ács.

Van egy nagy uradalom, melynek ura báró Vecsey József testvérevel, Miklóssal és nejevel, Desseffy Blanka grófnővel tanügyünk iránt nem viseltek ellenszenvvel, sőt azt évenként aprós ajándékokkal, könyvekkel istápolják; a báró úr az építkezéshez is jelentékeny anyagmennyiséggel járult.

Vannak itt római katolikusok 750 lélekkel és egy túlbuzgó lelkésszel, g. katolikusok 748 lélekkel.

Egyházunk ez idei előljárói: Angi Lajos gondnok, Batári János, Lovas Angi Lajos, Székely Lajos, Székely Ferencz, Székely István, Lőrinczi Gáspár, Tóth János presbyterek; Angi Ferencz és Angi V. András egyház-iak. A tanító választás alatt.

Gál Péter,
ref. lelkész.

IRODALOM.

Az unitárius történetírás legújabb remeke.

(Folytatás.)

Az elmondottakkal be is fejezhetném az unitárius történetírás legújabb remekének ismertetését, mivel az eddig felhozott adatok bőségesen elégségesek arra nézve, hogy *Kanyaró történetírói működésével, értékével és hitelével véglegesen leszámoljunk.**

Azonban, mivel Kanyaró saját szavaiként „az elvi jelentőséggel felfújt és gúnyosan elébe állított *Unitárius Történetírás* nem csupán egyedül az ő személyi ügye,” (8. lap) a mit legfényesebben bizonyít az, hogy most ösmertetett valóságos „*pasquillusa*” a „szabadelvű kereszténység szolgálatában álló” *Keresztény Magvetőnek*, a magyar unitáriusok folyóiratának hasábjain jelent meg első sorban, — tehát vezérférfaik ezáltal mintegy közösséget és felelősséget vállaltak Kanyaró most ösmertetett fellépését illetőleg: szükségesnek tartom, hogy a — nem mi általunk — folytonosan napirenden tartott *unitárius kérdésre* vonatkozólag is előadjak néhány oly történeti tény, melyektől azt remélem, hogy képesek lesznek: az e tárgyban félrevezetett, hamis jelszavak és adatok után indult úgynevezett „közvéleményt” némely pontokban felvilágosítani. Hogy erre valóban nagy szükség van, azt magok az unitáriusok is előismerik; hiszen épen Kanyaró szerint „*az unitárius vallást nemhogy ellenségei, de még jó barátai sem ösmerik eléggé*” (2. lap). Erre nézve magam is szolgállok pár meglepő és tanulságos példával.

Molnár Aladár a „Prot. Egyházi és Iskolai Lap” 1864. évfolyamának 9. számában egy tanulmányt kezdett meg „*A socinianizmus taurendszere*” cím alatt, teljesen azonosítván a socinianizmust az unitarizmussal. Ezen öt számra terjedő tanulmányra csakhamar válaszol *Ferencz József* (illetőleg ekkor még *F. Józsi*) ugyanazon évfolyam 24. és 25. számaiban, „*Az unitáriusok nem socinianusok*” cím alatt, mely válaszból ezúttal csak

* E kifejezést Kanyarótól vettem át, ki műve 25. 26. lapjain ezt írja: „S mivel Révész (Imre) írói működésével az unitárius történetírásnak egyszer már ugys le kell számolnia: a fennebbi megjegyzéssel kapcsolatban kimondom azt is, a mit felvilágosult ref. íróinktól hiában vártunk eddig, hogy a kalvinorthodoxia e fényes világosító lámpásának több műve történeti kritika tekintetében közel áll azokhoz a történelmi munkálatokhoz, miket kath. irodalmi társaságok nyújtanak olvasó közönségünk kezébe.”

egyetlen pontot kell idéznem: „Mindezekből már — azt hiszem — bárki meggyőződhetik a felől, hogy a socinianismus és unitarismus tanrendszere nem egy; hogy nincs igazolva M. urnak az eljárása, mely szerint a kettőt egymással ugyanazonosítja, ezt mondván bevezetésében: a socinianismus az, a mely hozzánk nemcsak elhatott, de közöttünk Erdélyben állandóan meg is honosult.”

Ezen határozott nyilatkozat daczára, az unitáriusok egyik legjobb barátja, *dr. Masznyik Endre*, midőn 1888-ban „A protestáns irodalmi társaság és Debreczen” cím alatt „tudományos theologiai érdekből” harczolt a „debreczeni orthodox kálvinista theologiai irány” ellen: szintén teljesen azonosítja a két fogalmat, a mennyiben „*socinianus vagy unitarius egyházat*” (93. l.), „*eredeti socinianismust vagy unitarismust*” (94. l.) emleget.

Milyen kár, hogy nem olvasta *dr. Masznyik Simén Domokosnak* a „Keresztény Magvető” VII. kötetében, a 129—141. lapokon megjelent dolgozatát, melyben észrevételeket tesz Schuler-Libloynak az unitáriusokról tett nyilatkozatára. E dolgozat folyamán, a 133. lapon, a következőket olvassuk: „Midőn Schuler L. az unitarismusról a fennebbi nyilatkozatot tette, két dolgot bizonyított be. Először azt, hogy ő az unitáriusok és socinianusok közt különbséget tenni nem tudván, azonosította az unitáriusokat a socinianusokkal. Ez az ő egyik nagy hibája, a mi azonban csak azt mutatja, hogy lehet valaki igen jeles jogtudós, de a mellett a lehető legrosszabb theologus.”

Ime, így honorálják az unitáriusok jóelőre az ő jó barátaik szives fáradságát.

De nemcsak a jó barátok, hanem *maguk közt az unitáriusok közt* sincs egyetértés és összhang az unitarizmus elveire és rendszerére nézve. Szász Domokos már ezelőtt 23 esztendővel* nyíltan kimondta ezt Ferencz Jozseffel szemben. „Valamennyi írótok úgy szerepel, mint az unitarius felekezet képviselője, holott az egyik így, a másik amúgy fogja fel az egyes kérdéseket, úgy, hogy ha az ember ezeknek egymástól nagyon is eltérő nyilatkozataiból akarná megítélni, hogy voltaképpen mi az unitarizmus, nagy zavarba jőne. Még konfessiótokban s katéitokban is, noha hivatalos jelleggel s tekintéllyel bírnak, a leglényegesebb pontok különböző értelemben vannak felfogva s kifejezve.”

Erre nézve ismét *Simén Domokost* idézhetem, ki a Ker. Magv. VII. évf. 141. lapján a következőket mondja: „Vannak ugyan az unitáriusok közt ma is többen és igen jelesek, olyanok, a kik Jézus esodálatos fogantatása eszméjéhez ragaszkodnak. De másfelől vannak, és igen sokan vannak olyanok is, a kik . . . Jézust ép oly természetes úton származottnak tartják, a hogy más ember születik . . . S e különbség miatt mégsem jut eszébe egyik vélemény követőinek is üldözni a másikat. Sokkal inkább tisztelik ők a lelkiismeret szabadságát, mint hogy egymás lelkiismeretét akár saját nézeteiknek rájuk erőszakolása által, akár alaptalan vádakkal korlátozni akarnák. És én azt hiszem, hogy ez az a szabadság, a melylyel Jézus minket szabadokká tett.”

Én pedig azt hiszem, hogy nem szabadság ez, hanem a végső fokig vitt — *latitudinárizmus*.

Különben nemcsak a Jézus származásáról való felfogást tekintve van kétféle unitarizmus, hanem különböző az a hívek műveltségi fokához és beavatottságához képest is. Más az esotericusok és megint más az exotericusok vallása vagy dogmája. A Ker. Magv. XXVII.

évf. 158—160. lapjain épen *Kanyaró* ismertet egy unitárius éneket, melyet Bölöni Farkas Mózes 1756-ban latin nyelven írt, azután pedig magyarra fordított. „Tartalom tekintetében lényeges dogmai különbség észlelhető a magyar és latin változat közt,” — mondja *Kanyaró*. „Míg ugyanis a magyar szöveg Jézust *segítségül hívja és őtet szentül imádja*, addig a latin szöveg a tisztább unitárius felfogásnak hódol ily szavakban:

Per hunc Jesum Christum pium te Jehora invoco,
Sempiternam atque vitam a te Deus flagito . . .

„E fontos megkülönböztetés nyilván mutatja, hogy míg a latin ének a tudósabbak, a beavatottak számára készült, addig a magyar ének inkább a közönséges nép szellemi szükségét tartotta szem előtt s a Báthory Kristóf és I. Rákóczy György korában egyházunkra erőszakolt Jézus imádása tanát is az unitárius hitelvek közé sorozza.”

Ezeket mondja *Kanyaró*. Nekem más hozzátenni valóm nincs, csak az, hogy Bölöni Farkas Mózes is bizonyosan úgy volt a Jézus imádásával — legalább a közönséges néppel szemben, mint Szabó Sámuel unitárius tanár 1816-ban Kazinczy Ferencznek mondta némely unitárius dogmáról: „*Nem hisszük mi azt, hanem csak valljuk.*” „Ez — mondá tovább Kazinczy szerint az unitárius Szabó — *elég gazság*, de megvan s késő rajta bánkódni s egyedül az vigasztalhat bennünket, hogy az ember még többet is vallana, mint ők (t. i. az unitáriusok) vallanak, ha ezen az úron kellene megvásárlanok a hazába maradást.”*

Valóban több adatunk van rá, hogy az unitáriusok, ha a szükség úgy hozta magával, eltitkolták, sőt megtagadták vallásukat.

Skarica Máté 1571-ben találkozik külföldön erdélyi ifjakkal, kik unitárius voltukat titkolták.**

Az elébb említett Szabó Sámuel, midőn Berlinben járt és Spalding ottani udvari papot meg akarta látogatni, attól tartván, hogy „elirtózik tőle, ha kimondja, hogy unitárius, feltette magában, hogy vallását titokban fogja tartani.” E titkolózásra azonban Spaldinggal szemben nem volt szükség, mert mikor Szabó „*kinyögte: Confiteor, Illustrissime Domine, me esse unitarium*”, — Spalding „átölelte a rettegőt és megcsókolta.”

Mikor *Kovács Istvánt* 1816-ban az édes anyja a brassói katonanöveldébe akarta német nyelv tanulása végett két hónapra beadni, *Bölöni Farkas Sándor*, az intézetnek ekkor már növendéke, így szólt hozzájuk:

— A bevétetést meg lehet nyerni, hanem mindenek felett szükséges: nem kell senkinek mondani, hogy az ősém unitárius, mert úgy nem veszik bé. Én sem úgy vagyok ott, mint unitárius, hanem mint katolikus, s az ősémről azt kell mondani, hogy katolikus.

Kovács anyja, mint buzgó unitária, ezeken megdöbenni látszott, mit Farkas észrevéve: „Ne féljen néném asszony, — szólt biztatólag — mert azért bizony nem leszünk pápisták, s egész pápistaságunk abból áll, hogy reggel, este a benn levő kis katonákkal együtt bemegyünk egy nagy, hosszú szobába, hol ebédelni s vacsorálni is szokás. Ott ők felállva egyet énekelnek, azután egyik közülök elmondja fenszóval a Mi atyánkat, végével mindnyájan keresztet vetünk magunkra s akkor visszatér kiki maga lakszobájába.”

* Erdélyi Prot. Közlöny. 1872. évf. 227. lap.

* Irodalomtört. Közlemények II. 407. l. Ker. Magv. XXVII. 361. l.

** *Kanyaró*: Unitáriusok Magyarországon. 167. lap.

„Azt sem kell mondani, hogy az öcsöm Kereszturrott tanult, mert ott nincs pápista iskola, hanem hogy Kolozsvárott. *E bizony nincs a rendén; de vele senkinek sem ártunk, magunknak pedig használunk.*”

Ugy történt, a mint B. Farkas Sándor tanácsolta. *A kereszti unitárius tanuló, mint kolozsvári pápista diák* vétetett fel a növeldebe.

Egy év múlva azonban, egy erős jellemű és hit-szilárd unitárius növendék, *Kandal József*, véget vetett a csunya alakoskodásnak, a mennyiben nyíltan kimondá: *„En soha sehol nem fogom titkolni, hogy unitárius vagyok;”* midőn pedig Kovács figyelmeztette, hogy ez az őszinteség hátrányos lesz reá nézve, így felelt:

„Már az mindegy nekem, bruder, de én még sem vallom magamat egyebnek, mint a mi vagyok. Azért, ha először tölem kérdik, mi vallású vagyok, nyíltan fogom megmondani, unitárius; ha pedig bruder, téged kérdeznek ki először, te is azt mondd, mert különben szemedbe mondom én neked, hogy hazudsz.”

Kandal szavának állott, nem tagadta meg hitét s felvették, mint unitáriust.*

A Bölöni Farkas Sándor és Kovács István példája azonban nem áll társ nélkül.

Aranyos-rákosi Székely Sándor, a kitünő unitárius író és (1845–1852) püspök, a bécsi es. és k. protestáns theologiai fakultás növendékei közt, mint *ágostai hitvallású evangélikus* szerepel. Erre vonatkozólag a legilletékesebb helyről a következő felvilágosítást vettem: *„Jener Alexander Székely steht unter dem 2. April 1821. als Evangelischer A. C. inscribirt; er ist von unitarischen Eltern; sein Vater war Pastor.”* Ne feledjék el tehát Aranyos-rákosi Székely Sándor jövődő életírói felemlíteni azt a nevezetes adatot, hogy ő bécsi tanuló korában több mint egy éven át** *ideiglenesen* az ágostai hitvallású evangélikus egyház tagja volt.

Az unitáriusok ezen kimagasló írója, köztudomás szerint egyháza történetét is megírta *„Unitária vallás története Erdélyben”* cím alatt.*** Munkája előszavában a következő szep nyilatkozatot teszi: *„Vegre, egyházi történetek közt fordulnak elé oly események is, melyeket célszerűbb vagy röviden érinteni, vagy felette kimélve írni, — szóval arra kell törekedni ilyenmű munka írásában, hogy minden más vallási felekezetek megsértése nélkül, a legkitelhetőbb kiméllettel, azonban történetírói egyenességgel mondassék el a valóság, — s az egész lehelje azon atyafi szeretetet és köz-türelmet, melyet maga a Megváltó lehellett a keresztény vallásba és anyaszentegyházba.”*

Valóban szép, keresztyén elv, melyet A. Székely Sándor becsületesen követett is. Minő ellentétes elvek vezérlik azonban — a mai unitárius történetírást!

Végezetre a legfőbb kérdésre nézve, mely a *„Magyar Protestáns Irodalmi Társaság”* alakulási mozgalmaival és harcaival kapcsolatban nyolcz évvel ezelőtt került felszínre s azóta folyvást kétoldalulag vitatva van, — azon kérdésre, melyből *„gonosz gondolatok . . . hamis tanúságok és rágalmaszások jövének ki”* (Máté 15: 19); ezen kérdésre nézve akarok egy pár történeti adatot felhozni: *vajjon a magyar köztudat, a hivatalos és irodalmi nyelvhasználat protestánsoknak tartja és ösmeri-e az unitáriusokat?* E kérdésre vonatkozólag, a nélkül,

hogy a *teljességre* igényt tarthatnék, a következő adatokat kérem figyelembe venni:

B. Eötvös József közoktatási és kultuszminiszter 1848 ápril 24-iki kelettel négy *hivatalos tudósítást* adott ki, melyek elsejében a minisztériumában felállított öt osztályt sorolja el. Ezek közt második helyen áll a *„protestáns és unitárius egyházi”* osztály.

Ezzel szemben tagadhatatlan, hogy az 1848. szeptember 1-ső napjára Budapestre egybehívott *értekezleten* „az összes magyarországi helvét s ágostai hitvallást követő evangélicusok 10 egyházkerületének” képviselői mellett „az egység hívőknek” követői is megjelentek s az előbbiekkal közösen is tanácskoztak, azonban latitudinárián elvüknek megfelelőleg, már ekkor aggodalmukat fejezték ki a miniszter azon eljárása iránt, hogy nem *valamennyi* magyarhoni hitfelekezetnek, hanem csak a *három* résztvevőnek adott alkalmat az együtt tanácskozásra. Megjegyzem különben, hogy a rendelkezésemre álló források nem nyújtanak felvilágosítást arra nézve, hogy *mikor, ki által és mily címen* történt az unitáriusoknak ez értekezletre való meghívása; annyi azonban tény, hogy b. Eötvös 1848 július 10-én kelt tudósítása, mely szerint az augusztus 1-re tervezett értekezlet szeptember 1-re halasztatik el: *„a helvét és ágostai hitűek egyházkerületeihez”* van intézve. Az is tény, hogy a tiszántúli ref. egyházkerület 1848. május 18-án megkezdett közgyűlésén a főgondnok, *b. Vay Miklós* „mindkét felekezeten levő evangélicus polgárokról” és *„mindkét protestáns felekezetről”* szól megnyitó beszédében.*

A *Ballagi Mór* szerkesztésében 1885-ben megindult *„Protestáns Képes Naptár”* végén minden évfolyamban ott áll a *„Protestáns egyházi és tanodai tisztí névtár”*, mely egész 1871-ig, tehát 17 éven át *csakis a helvét- és ágostai hitvallású* egyházi hatóságokat és tanodákat sorolja fel. Az unitáriusok az 1872. évi naptárban szerepelnek legelőször e *protestáns tisztí névtárban*.

Ugyanacsak *Ballagi Mór* szerkesztésében indult meg 1858-ban a *„Protestáns Egyházi és Iskolai Lap.”* Előfizetési felhívása, fájdalom, nincs kezem alatt; annyi azonban tény, hogy az 1858. január 7-ikén megjelent legelső szám *„Vezérszó”-ja* nem három, hanem *„két testvérfelekezetet”* említ.

Az 1859. május hó 17-ikén Pesten megalakult *„Evangélikus árvaápoló egyesület”*, melyből aztán a *„budapesti országos protestáns árva egyesület”* fejlődött ki, mai napig csakis az ágostai és helvéthitvallású evangélikusok hozzájárulásával tartatik fenn és kormányoztatik; e két felekezethez tartozó árvákat vesz fel; az unitáriusok tudtommal ez *„országos protestáns”* egyesületben részt sem nem kértek, sem nem kaptak.

Molnár Aladár a *„Prot. Egyh. és Iskolai Lap”* 1864. évfolyaniában megjelent, fentebb már érintett tanulmányában a *„socinianismust a kisebb protestáns hitfelekezetek közzé”* sorolja; midőn pedig *Ferencz József* az unitarizmus és socinianismus azonosítása ellen ugyanott felszólal, határozottan *contradistingválja az unitáriusokat a protestánsoktól*, midőn ezt mondja: *„az unitárius atyafiak századok óta a protestánsok között élnek”,* továbbá: *„az igazat megvallva, az unitárius egyház tanrendszere iránt a protestáns egyházak — miért, miért nem? az most nem ide tartozik — eddig nem sok figyelmet tanusítottak”* (24. szám).

* Ker. Magv. VIII. köt. 41–45. lap.

** 1821. ápril 2.—.822. május 21.

*** Kolozsvár, 1839. 8-adr. VIII+213 lap.

* E kérdésre nézve lásd a Prot. Egyh. és Isk. Lap 1848. évfolyamát s a budapesti értekezletnek Balogh Péter püspök által 1867-ben kinyomatott jegyzőkönyvét.

Jól jegyezzük meg tehát, hogy 1864-ben az unitárius Ferencz József sem tartotta az unitáriusokat protestánsoknak!

Hasonló értelemben nyilatkozik ugyanez évben Szilágyi Ferencz, kit a Kálvin-Servet ügyben Révész Imrével folytatott vitája miatt az unitáriusok annyira dicsőitének. Szilágyi szerint „az unitáriusok a Jézus istenségére nézve a róm. katolikusoktól, mint (a) protestánsoktól eltérő, azt meg nem ismerő keresztyén felekezetet képeznek.” (Prot. Egyh. és Isk. Lap 1864. evf. 421. lap.)

Az alkotmány visszaállításától, 1867-től kezdve a a vallás- és közoktatásügyi minisztérium illető osztályának ügyköre így jeletett: „mindkét felekezeti protestánsok (később: evangélikusok) és az unitáriusok minden ügyei”, csak 1885-től látható némely címértárban e jelzés: „Protestáns és izraelita egyházi ügyek”; míg legújabbban ez a helyes megkülönböztetés tétett: „az ev. ref. és ág. ev. hitv., az unitárius . . . és az izraelita ügyek.” Tehát a magyar kormány hivatalos terminológiája is úgy 1848-ban, mint 1867. után megkülönböztette a protestánsokat az unitáriusoktól.

Ennél azonban még sokkal nagyobb figyelmet érdemelnek az 1871. október 3-án megalakult „Magyarországi Protestáns egylet” létrejöttének körülményei.

Révész Kálmán.

(Vége köv.)

Előfizetési felhívás Csánki Benjámint Egyházi Beszédeire

Egy évvel ezelőtt, Csánki Benjámint kedves segédemnek, Kossuth Lajos temetéskor mondott emlékbeszédét közrebocsátottam és kibocsátó szóban azt mondtam róla, hogy annál „szébb és és igazabb jellemrajzot” nem írott és nem olvasott senki K. L.-ról.

Merész állítás volt, de több mint 200 lelkészársam, írásban nyilatkoztatta ki, hogy egyetért velem!

Ugyanazon kibocsátó szóban kedves segédemről azt is mondtam: „Hát még mint hitszónok milyen!? Mi a kik ismerjük, bámuló tisztelettel és szeretettel hajlunk meg az ő ifjúsága előtt s biztosak vagyunk róla, hogyha művei nyilvánosságra jutnak — pedig rajta leszünk hogy oda jussanak — így fog meghajolni a nagy közönség is!” . . .

Ezen szavakban tehát, míg egyrészt lelkészársaim érdeklődését igyekeztem felkölteni, az én hitem és meggyőződéseim szerint, nagy jövőre hivatott ifju iránt, másrészt némi kötelezettséget is vállaltam, műveinek közrebocsátására nézve. És valóban, Lelkészársaim közül számosan sürgetőleg is szólítottak már fel, hogy váltsam be ígéretemet.

Azonban az ígéretet sokkal könnyebb volt megtenni, mint azt beváltani. Magával az ifju szerzővel s illetőleg az ő tulszerénységével is erős harcot kellett vívnom. De végre örömmel jelentem, hogy a Csánki Benjámint Egyházi beszédeiből egy 12—14 ivnyi kötetre terjedő gyűjteményt közre bocsáthatok.

A mint boldogult Szilády János mondá egykor — és pedig méltó joggal! — saját egyházi beszédeiről: „Kiadom ezen beszédeket, mert méltóknak találtam őket a kiadásra” — úgy mondom én is: Kiadom a Csánki Benjámint beszédeit, mert méltóknak tartom őket a kiadásra! . . . és lelkem mélyében meg vagyok győződve róla, hogy a legszigorubb de igazságos objektiv kritika is ilyeneknek fogja találni.

Lehet, hogy engem a szerző személye iránti nagy szeretetem némileg elfogultá tesz, de én, őszinte igaz érzéssel mondom, hogy én rám — Révész Imre Robertson-féle műveit kivéve — egyházi beszédíró, soha és senki olyan hatást nem gyakorolt, mint Csánki Benjámint! Én az ő műveinél, egyházi irodalmunkban szébb, jobb, az egyházi beszéd magasztos céljának inkább megfelelő műveket nem ismerek.

Távolról sem állítom azt, hogy ezen beszédek bármely szószéken bármely közönség előtt elmondhatók lennének; mert hogy teljesen érvényesülhessenek: kitünő előadás és művelt hallgatóság kell hozzá. De az az igaz bibliai szellem, mely e beszédek mindenikét áthatja; az az alapos fejtegetés, mely diadalmasan lehat a biblia legnagyobb mélységeire is; az a felségesen fennszárnyaló költői lélek, mely nem szédül meg a biblia égbenyuló szírtein sem; és az a bámulatos gyönyörű zengzetes nyelvezet, mely a legsúlyosabb gondolatokat is oly találóan s oly behízelgő módon tudja kifejezni: mégis, mindenhol igazi mély hatást biztosítanak e művek számára. Lelkészársaimnak pedig, valódi kincsés bányául fognak azok szolgálni.

Ime nagyon sokat ígérek, de öntudatosan teszem s nyugodtan várom az ítéletet.

Csánki Benjámint „talentomokat” bizott az Isten és ő kész azokat a közjóra kamatoztatni.

Én pedig mély tisztelettel kérem Lelkészársaimat, hogy adjanak módot és alkalmat neki magasztos célja megvalósítására.

A mű lehetőleg még e folyó évben meg fog jelenni.

Előfizetési ára 1 frt 50 kr, melynek hozzám küldését november 15-ig kérem, de egy levelező-lapon való megrendelést is elfogadok.

Ismételten is kérve a szíves pártfogolást, vagyok: kiváló tisztelettel Kunhegyesen, 1895. szept. 16. Rácz Miklós ev. ref. lelkész.

Nagyon melegen ajánljuk a fentebbi előfizetési felhívást a lelkész s segédlelkész urak, s velök együtt a hittanhallgató ifjuság figyelmébe. Mi is jól ismerjük Cs. B. hithű buzgóságát, az evangéliom iránti lángoló szerelmét, emelkedett szép irányát. Az ilyen tehetséget pártolnunk kell s pártolva emelni kötelességünk.

A Szalay-Baróti nagy munkája „A Magyar Nemzet Története” gyorsan halad előre. Immár a 24. füzet jelent meg belőle a melyben Szalay József II. Zsigmond koráról szól világos szép előadással. Különösen kiemeljük a Velence és Magyarország közt folyt háboru elbeszélését, mely valóban példaképe a jó történeti stílusnak. Ugyanígy értékes részlete a füzetnek az a néhány oldal, melyeken a szerző Husz János föllépését és máglyahalálát említi, s a melyeket Husz máglyára hurczolása a prágai könyvtárban őrzött egykorú rajz reprodukciója illusztrál. Nagyon szép Zsigmond király az a képe is, mely Dürer Albertnek a nürnbergi városházán őrzött festményét reprodukálja; ugyanaz Zsigmond császárt mutatja be a sienai székesegyház mozaik képének hű másolata, mely magyar történetű munkában most jelent meg először. Zsigmond király pénzének, aláírásának, pecsétjének másolatai is emelik a füzet értékét. A kiadóczég mint eddig minden füzethez, ehhez is csatolt külön műmellékletet, Piloty Károly híres képét, a szent korona elrablását reprodukálva. Így a Szalay-Baróti-féle munka valóban méltó lesz arra, hogy minden magyar család könyvtárában helyet foglaljon; csak négy

kötetre terjedvén, a kevésbé tehetősek is könnyen meg fogják szerezhetni a millenium ez emlékművét, mely már a jövő évben teljes lesz. Egy füzet ára 30 kr, és megrendelhető a kiadóknál Lampel R. Wodianer F. és fiaik könyvkereskedésében, Budapest, Andrásy-ut 21.

Millenniumi történet. Az Atheneum kiadó társulat a tizkötetes „Magyar Nemzet Története“ cz. műből a harmadik kötetet még ez évben készül kibocsátani, míg a második kötet megjelenése csak az 1896. év elején várható. A sorrend ezen megváltoztatása azon okból volt szükséges, mert a millennium alkalmából, főleg az Árpád-kor történetére vonatkozólag annyi sok fontos kutatás történt, hogy dr. Marczali egyetemi tanár, ezen korszak (2-ik kötet) írója, ki minden a mai napig felszínre került legkisebb adatra is kiterjeszti figyelmét, a könyv megírásában lassan kénytelen előrehaladni. A mű negyedik, hatodik és kilencedik kötete már kéziratban közel van a befejezéshez és így minden valószínűség szerint a millennium évében a mű felerésze a közönség kezébe kerül.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Midőn e lap szerkesztését** ezennel tényleg ismét átveszem, *Csiky Lajos* hittanár t. barátomnak, a ki engemet a szerkesztés teendőiben huzamos időn át ismeretes buzgóságával helyettesíteni szíves volt, e helyen is köszönetet mondani kedves kötelességemnek tekintem. De köszönetet mondok egyuttal lapunk mindazon t. barátainak is, a kik a Debreczeni Protestáns Lap-ot távollétem alatt is támogatni kegyesek voltak. *Dr. Bacsoni Lajos*, szerkesztő.

— **Az ág. ev. egyház egyetemes konventje** letárgyalta s megállapította azon utasítást, a mely az egyházpolit. törvények folytán a lelkészek teendőit határozza meg. Kiemeljük ezekből a következőket: A kihirdetés a felek kívánságára ezután is az esketést megelőzőleg történik, de az esketést kihirdetés hiányában nem lehet megtagadni. Az ily esetben azonban a megtörtént megáldást utólag kell kihirdetni. Az egyházi esketést nem lehet megtagadni, ha a felek mindegyike, vagy csak egyik is ág. ev. vallású. Megáldható a házasság akkor is, ha a felek egyike evang. vallású, de a másik nem keresztyén. Figyelmezteti az utasítás a lelkészeket, hogy a polg. házasságot megelőzőleg egyházi esketést végezni szigorú büntetés terhe alatt tilos, kivéve azt az esetet, ha a házasság egyik fele halálos beteg. A lelkészek igyekezzenek a jegyeseket arra bírni, hogy az 1838. törvény alapján neveljék születendő gyermekeiket (t. i. a fiukat az atya, a leányokat az anya vallásában). Az utasítás részletesen intézkedik a keresztes és temetés körüli eljárásra s az anyakönyvek további vezetésére nézve is.

— **Az országos tanári nyugdíjintézet** ügyében megnyugtatólag szolgálhat a lapokban közzétett azon tudósítás, mely szerint a felekezeti tanárok nyugdíja ügyében eljáró bizottság eddig 21 intézetnek mintegy 200 tanárát vette fel a nyugdíjintézet tagjai közé. A jelentkezett, de még eddig be nem vett tanárok nyugdíjigényét azonban nem ártalhatja az a körülmény, hogy ügyüket már véglegesen el nem bírálták, mert *nyugdíjra való igényüket már a jelentkezés által megszerezték.* Egyik

laptársunk pedig ennek bizonyosságul konkrét esetre is hivatkozik, felemlítvén azt, hogy az időközben elhalt pápai gymn. igazgató özvegye részére az ellátás utalványoztatott.

— **Simonffy Imre jubileuma.** Nem tartozik lapunk keretébe, hogy Simonffy Imre kir. tanácsos, debreczeni polgármesternek e minőségben kifejtett tevékenységét s ez által szerzett érdemeit felsoroljuk. Simonffy munkássága azonban nem szorítkozott csupán Debreczen város ügyeire, hanem kiterjeszkedik úgy a debreczeni ref. egyház, mint a debreczeni kollégium életére is, minthogy az előbbinek főgondnoka, az utóbbinak pedig helyi gondnoka, s e minőségben igen hasznos szolgáltatásokat tesz már hosszú idő óta egyházi és iskolai érdekeinknek. Simonffy élő megtestesülése annak a benső viszonyoknak, a mely egyrészt Debreczen városa, másrészt a debreczeni kollégium és egyház között századokon keresztül kifejlődött. Egészen természetes dolog tehát, hogy midőn a város közönsége az érdemes férfiú tiszteletére jubileumi ünnepélyt rendezett, az egyház es kollégium sem maradhattak ki azok sorából, a kik tiszteletük és elismerésük kifejezése végett megjelentek, sőt első sorban követeltek részt az ünnepségből. Az okt. 5. tartott közös tanárkari gyűlés Sass Béla akad. igazgató előterjesztésére kimondotta, hogy városunk ama társadalmi mozgalmában, mely *Simonffy* Imre polgármesteri hivataloskodásának 20. közszolgálatának 50-ik évfordulója alkalmából Debreczen érdemes polgármesterének tiszteletére jubileumi ünnepet rendez, részt kíván venni s a jubilans előtt, a ki főiskolánknak is lankadatlan buzgalmu helyi gondnoka, testületileg óhajtja kifejezni személye iránt érzett osztatlan tiszteletét s köztevékenységéért elismerését. Az ünnepély napján tanárkarunk a több mint 40 küldöttség között ak. ig. vezetése alatt testületileg tisztelgett a szeretett helyi gondnok előtt, ki a tanárkar részéről Sass Béla igazgató által ékes szavakban kifejezett üdvözlötlet főiskolánk iránt való meleg rokonszenvének hangsúlyozásával viszonzta. Az okt. 12-én este főiskolánk ifjúságának bevonásával tartott lampionos menet alkalmával, a város székházánál *Soltész* Elemér 4. é. theologus tolmácsolta az ünnepelt előtt főiskolai ifjúságunk nagy-rabecsülését és ragaszkodását. A debreczeni egyház részéről *Kiss* Áron püspök ur üdvözölte az ünnepeltet szokott melegséggel s megható szívélyes őszinteséggel. A jubilans szeretetének s főiskolánkhöz való ragaszkodásának bizonyosságul ez ünnepély emlékére is 1000 frtot adott a debreczeni egyetem javára. Isten adjon még sok időt neki, hogy hazáján és városán kívül az egyházat és e főiskolát is az eddigéhez hasonló buzgósággal szolgálhassa!

— **Thaly Kálmán** országgyűl. képviselő, s egyházker. tanácsbíró főgymnasiumunk millenaris értesítőjéről Dóczi Imre igazgatóhoz írott levelében a következő szép sorokban emlékezik meg: Igen tisztelt Igazgató ur! Régóta nem került a kezeimbe olyan könyv, mely annyi örömmel és büszkeséggel töltött volna el mint a debreczeni ev. ref. főgymnasium 1894—95. évi „Értesítője“, — ez a hatalmas kötet, mely sok oldalú, de minden tekintetben jeles tartalmának magvasságával, valamint kiállításának fényével egyaránt imponál. Valóban elévülhetlen érdeme a t. igazgató urnak és tudós tanártársainak, hogy a magyar protestánsizmus legnépesebb, legfőbb tanintézetét, a mi kedves büszkeségünket, az ő Debreczen főiskoláját, fáradságot nem kímélve ékes tollal s kiki a maga szaktudományának alapos világozásával mutatták be az ezredéves hon-

alapítás ünnepét megülni készülő magyar nemzetnek s a tudományos világnak. Kétünő gondolat volt ez és nagy sikerrel megvalósítva. Hadd lássa ország-világ, hogy nekünk szegény kálvinistáknak is van valamink és hogy a magyar kulturának mi is hathatós tényezői vagyunk! Őszintén szólva, — én talán sosem olvastam még ennél teljesebb, kimerítőbb monographiát valamely iskoláról, mint ez a szerény című, de dús gazdag tartalmu „Ertesítő”. Büszke vagyok reá mint magyar, mint protestáns és mint képviselő is, hogy ez a kétünő tanári karral dicsekvő, ez a fényes multu és virágzó jellemű főiskola az én választó kerületemben van. Méltóztassék leghálásabb köszönetemet fogadni s t. tanártársaisal is tudatni, azon megtiszteltetésért, hogy a jeles monographia egy példányának megküldésével csekélységemet is kitüntetni sziveskedtek. Természetes dolog, hogy — mint magam is egykor reform. főgymnasiumi tanár, mint a tudományok művelője, mint Debreczen orsz. képviselője és mint a tiszántuli egyházkerület tagja, — ha szeretett főiskolánk érdekeit, bármily téren előmozdithatom, erre egész lelkesedéssel mindenkor kész vagyok s kész leandek. Kiváló tisztelettel adózván a t. igazgató urnak s a t. tanár uraknak, maradok készséges szolgálók. Thaly Kálmán m. k.

— **Tanári székfoglalók.** A debreczeni ref. főiskola ujonnan választott tanárai: Dr. Bartha Béla, Dr. Kérészi Zoltán jogakadémiai és Nagy József tanítóképezde tanárok székfoglaló beszédek megtartása után hivatalukba a szokott ünnepélyességgel f. hó 26-án (szombaton) d. e. 9 órakor a főiskola imatermében fognak beigtattatni.

— **Gulyás Lajos** kis-újszállási ev. ref. lelkész „Temetés” című munkájának tiszta jövedelme fejében ötvenöt forintot, azaz 110 koronát adományozott a debreczeni hittanszaki önképzőtársulatnak *alapítvány* gyanánt. Az alapítvány jövedelme akkor lesz az önképzőkör választmányja által, a theol. kar jóváhagyása mellett kijelölendő czélra felhasználható, ha az alap 400 koronára gyarapodik. Mind a kari gyűlés, mind az önképzőtársulat méltó köszönetéhez fűződik bizonyára az érdeklődő úgbarátok elismerése is.

— **Bölcsészeti facultásunk létesítése érdekében** több irányu üdvös munkálkodásról értesíthetjük olvasóinkat. Egy küldöttség Kiss Albert lelkész elnöklete alatt napokon át fáradhatatlanul dolgozik az alapok számbavételén. A félben maradt gyűjtés ügyét városunk némely kerületében a gyűjtők lelkesen felkarolták s kilitásunk van arra, hogy fáradozásukat fényes eredmény követi. A Dunamelléki püspöki hivataltól a kollégium pénztárába a mai napon 1333 frt 54 kr. küldemény érkezett, melynek részleteiről közelebből fogunk számot adni. Mindezek oly jelenségek, melyek örömmel töltenek el bennünket s megnyugtának a felől, hogy a nagy alkotás lassankint a megvalósulás felé közeledik.

— **Figyelemre méltó.** A kolozsvári ref. egyház, a mint az Erdélyi Prot. K.-ben olvassuk, közelebb tartott közgyűlésében azon intézkedésekkel foglalkozván, melyeket az egyházpolitikai törvények életbe léptetése követel, elfogadta egy előbb kiküldött bizottság javaslatát, mely szerint a 13,000 lélekből álló egyház apróbb tizedekben szervezendő, melyek felett a maguk által választott előljárók állanak. Bizonyos központokon gyakran felolvasások tartatnának aktuális kérdésekről s mindarról, a mi a vallás-erkölcsi élet elővételére jótékonyan hat. Kolozsvárott annyi szellemi és erkölcsi erő van, hogy ez intézkedéstől a legfényesebb eredményt várják. Vajjon nem lehetne-e Debreczenben is hasonló dolgokról gondolkodni, a hol a lélekszám a 40.000-en

is tul van s az erőben sincs valami nagy hiány? Itt nyílnék aztán valóban megfelelő munkatér tettvágyó lelkészeink s élénk tevékenységü világi férfaink számára. Tudjuk, hogy történtek is ez irányban legalább tervezések, de ujabban azokról sem beszélnek. Az idő pedig veszedelmesen halad.

— **A debreczeni középiskolai tanári kör,** a mely Dóczi Imre főgymn. igazgatónak, mint elnöknek buzgó vezetése mellett élénk tevékenységet fejt ki, f. október hó 19-én a főiskola kis gyűléstermében gyűlést tart, mely alkalommal dr. Balassa József a helybeli állami főreáliskola tudós tanára, fogja ismertetni az országos közoktatási tanácsról készített újabb miniszteri tervezetet. Ezenkívül több más ügy is tárgyalás alá kerül.

— **A legujabb kath. sérelem** abban áll, hogy a szakolczai kir. gymnasiumhoz református vallásu tornatanítót neveztek ki. A sérelem nagynak látszik, főleg ha az ultramontánok nagyító üvegén keresztül szemléljük s a tanulmányi alapot, melyből a nevezett tanítélet is fentartatik, kizárólag katolikus czélokra foglaljuk le. De azért a mi sérelmünk még nagyobb, ha meggondoljuk azt, hogy a tanulmányi alaptól fentartott közép és főiskolákba még eddig csak egyetlen református tornatanító neveztetelt ki, holott ez az alap minden számbavehető s nem a jezsuita iskolában nevelkedett magyar államférfi által országos, nem pedig kizárólag katolikus természetűnek ismertetett el, a törvényhozás által pedig a kérdés eldöntve máig sincsen. Jobb lenne hát hallgatni azokkal az állítólagos sérelmekkel.

— **A földesi ev. ref. egyházközségi könyvtár** ügyében nevezett egyház lelkésze lapunk útján kéri mindazon lelkész, tanár, tanító urakat s általában mindazokat, kik bármimemű *egyházi, hazafias, közmívelődési s gazdasági* czélokot szolgáló műveket írtak, adtak ki, vagy ilyenekből több példánnyal rendelkeznek, legyenek azok bármily kicsiny füzetkék is, hogy ily irányú műveikből egy-egy példányt — tekintettel a megvalósítandó eszme különösen napjainkban nagy jelentőségére s nevezett egyházközségi könyvtár anyagi elégtelenségére, — még ez ősszel küldeni sziveskedjenek. A magunk részéről is ajánljuk ezen nemes czél szolgálatára hivatott egyházközségi könyvtárt a fentebbi sorokban hivatottak pártoló figyelmébe megjegyezvén azt, hogy imé ezen könyvtár alapításával egyik egyházközségünkben egy minden figyelmet érdemlő és mások által is követendő példaul tekinthető szép belmissiúi munka létesül.

— **A „Hajnal”** Dr. Szabó Aladár budapesti ev. ref. theol. tanár ezen belmissiúi kis lapja f. havi számában két pályamunkát közöl ezen kérdéssről: „A protestáns építő iratok tertjesztésének fontossága, tekintettel egyfelől az ultramontán sajtó, másfelől az erkölcsrontó és társadalombontó irodalom termékeire.” Az első díjjal jutalmazott pályamű szerzője Péter Mihály kis-azari, a második díjjal jutalmazotté Fülöp József körmendi ev. ref. lelkész. Midőn ezen munkálatokra felhívjuk olvasóink figyelmét, alkalmat veszünk egyszersmind magunknak a nemes czél szolgálatára hivatott „Hajnal”-t is ajánlani a belmissiúi dolgok iránt érdeklődő lelkészi és világi férfaink, általában olvasó közönségünk figyelmébe.

— **Az ev. ref. vallásu siketnéma** gyermekek neveltetése czéljából mozgalom indult meg. E mozgalom czélja oly intézet létesítése, mely az ország ev. ref. vallásu siketnéma gyermekeit nevelés és tanítás által azon szerencsétlen helyzetből, melybe a hallás hiánya következtében jutottak, kiemelje és a társadalomnak őket

visszaadja. Magyarországon a legutóbbi népszámlálás adatai szerint húszezer siket-néma van, kik közül kétezer ev. ref. vallású. Így a református vallású tanköteles siketnémák száma évenként négyszázra tehető s ezek közül tizennyolcz-húsz tanköteles siket-néma az a szerencsés, a ki részint a váci országos, részint a felekezeti jellegű budapesti izraelita vagy a temesvári és kolozsvári városi siket-néma iskolákba tanítattik. A többi száznegyven tanköteles siket-néma — tanítás nélkül — az állatiasság színvonalán marad. Méltó volna tehát, hogy a kezdeményezők szava; kik egyedül a ezerecsétnenek iránti szeretettől lelkesítve a szerencsétlen siketnémák nevében kiáltanak, a nemesszivekhez ne volna kiáltó szó a pusztában. N. L.

— **Theologiai alapvizsga** írásbeli tételei gyanánt a folyó tanévre a következő kérdéseket tűzte ki a debreczeni theol. kar: 1. Az egyháztörténelem köréből: Bullinger Henrik rövid életrajza, műveinek ismertetése s hazánkra hatása. 2. A bibliai bevezetéstán köréből: Jeremiás profetiája isagogikai szempontból. 3. A vallásbölcseleti irányzatok ismertetése Kanttól napjainkig. A dolgozatok beadási határideje 1896. május hó 1.

— **Horváth János** építő mester és neje Nagy Juliánna debreczeni lakosok 500 koronát olyan értelmű alapító levél kíséretében tettek le a polgármesternél, hogy annak kamatai a gályarab-oszlop fentartására fordíttassanak. Az alapítvány értékét nagyban emeli az a körülmény, hogy az egyik alapító (a férj) nem ev. ref. egyházunk tagja.

— **A pápa** okt. 8-iki kelettel levelet intézett államtitkárához, Rampolla del Tindaro Marián bibornokhoz, a melyben keserűen panaszkodik azon durva (?) sértések miatt, a melyek az olasz egység negyedszázados fennállásának megünneplése alkalmából állítólag részére jutottak. Természetesen szomorú képet fest az újabb viszonyokról, s visszakívánja azt a szép időt, mikor a pápa nemcsak pásztorbotot, hanem jogart is tartott kezében. Végül fájdalmas lemondással jósolja a Szent atya az újabb veszedelmeket, miután nincs reménye arra, hogy az olaszok igazi (?) érdekeik tudatából bátorságot merítenének a szabadkőműves iga lerázására. Azt írják, hogy a pápa levele Franciaországban rendkívül nagy hatást keltett, a mi azonban előtünk csak annyit bizonyít, hogy Franciaországban sok minden megtörténhetik.

— **A magyar hitvalló lelkészek debreczeni emlékoszlopa.** Lapunk szeptember 28-iki 39-ik számában jelent meg fentebbi cím alatt egy cikkünk, mely az új emlékoszlop ünnepélyes átadása alkalmával elmondott beszédeket, általában az ünnepély lefolyását, az emlékoszlop leírását stb. tartalmazza. Özv. Hegyi Mihályné Józsa Eufrozina úrnő, a szobor-állíttató nemes úrasszony e cikket külön lenyomatban is kiadatta. A szép cselekedet emlékezete annál biztosabban megmarad, s annál szélesebb körben terjed el, ha egy lap keretéből kivesszük annak leírását. Ezért is tartjuk érdemes dolognak a különlenyomat megjelenésének jelzését.

— **A tiszántúli egyházkerületi egyházi értekezletnek** alapító tagjai lettek a következők: 1. Kovács Ferencz, 2. gróf Degenfeld József, 3. Ujfaluhi Béla, 4. gróf Károlyi Tiborné, 5. báró Podmaniczky Gézáné, 6. Ármós Bálint, 7. Vályi János, 8. Vályi Jánosné, 9. herceg Odeschalch Gyuláné, 10. Tisza Kálmánné, 11. gróf Degenfeld Gusztáv, 12. Szöllösi Antal, 13. György Endre, 14. Simonffy Imre. Rendes tagok száma 95. Adományozó 20 frttal főt. Kiss Áronné. H.-Szoboszlón, 1895. okt. 16. Zsigmond Sándor, egyl. pénztárnok.

— **Adományok az erdődi egyházközség javára.** Az erdődi ev. ref. fiókegyház által felállítandó templom és iskolahelyiség alaptökéjének gyarapítására újlag a következő egyházak járultak kegyes adományaikkal u. m. Debreczen 20 frt, Turkeve 5 frt, B.-Nagy-Bajom 2 frt, Mihálydi 2 frt, H.-mezővásárhely 5 frt, N.-K.-Madaras 2 frt, Bihar-udvari 2 frt 28 kr, Kaba 2 frt. Ezen kegyes adományokért úgy a fent nevezett egyházaknak, valamint a nemeskeblű adományozó egyháztagoknak kiseded egyházunk nevében legmélyebb köszönetemet és hálaomat nyilvánítom. Erdőd 1895 évi október hó 8-ik napján Virágh Mihály, egyházi főgondnok.

— **A nagy-bányai ev. ref. egyházmegye 1895. évi augusztus hó 8. napján tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.** Szerkesztette: Gergely Károly e. m. főjegyző. Az ezen jegyzőkönyv tartalmát alkotó tárgyakat és tárgyalásokat ismertettük már a lapunk f. évi 35-ik számában megjelent közgyűlési referációjában és a 36-ik számban megjelent egyik cikkünkben. Ismétlések kikerülése tekintetéből most csak azon adatokat vesszük ki ezen jegyzőkönyvből, hogy az egyházmegyei közpénztárnok számadásának megvizsgálásával foglalkozott bizottság jelentése szerint az 1894-ik évi bevétel volt 1421 frt 07 kr, kiadás 1384 frt 80 kr. Egyenleg, mint maradvány 36 frt 27 kr., vagyoni állapot 2140 frt 95 kr, hátralék 199 frt 03 kr, letét 129 frt 67 kr. Az egyházmegyei könyvtárnok betérjesztett számadása szerint bevett az 1894-ik évben 39 frt 63 kr, kiadott 40 frt 46 kr, fedezditi hiány 82 kr, hátralék 40 frt 37 kr.

— **Protestáns középiskoláink államsegélye az 1896. évi állami költségvetésben** jelentékenyen emelkedik. Az országgyűléshez betérjesztett költségvetésben a következő segélyek vannak előirányozva: Budapesti ev. fők. 8000 (új), budapesti ref. 8000 (új), csurgói ref. 10600 eperjesi ev. 12.000 (emelkedés 1000), hódmezővásárhelyi reform. 12.000 (emelk. 4000), kisújszállási ref. 10.000 (em. 1000), kolozsvári unit. 10.000 (em. 1300), máramarosszigeti ref. 11.000 (em. 1000), mezőtúr ref. 4000 (em. 1000), miskolci ref. 11.000 (em. 1000), nyíregyházi ev. 12.000 (em. 1000), pápai ref. 16.000 (em. 8000), pozsonyi ev. 8000 (új), rimaszombati prot. 12.000 (em. 1000), rozsnyói ev. 12.000 (em. 1000), sepsiszentgyörgyi ref. 12.000, soproni ev. 11.400, szarvasi ev. 8000 (új), szászvárosi ref. 10.000, szatmári ref. 8000 (új), székely-udvarhelyi ref. 6000 (új), zilahi ref. 12.000 (em. 1000) frt évi segélyre van előirányozva; ezenkívül ideiglenes segélyt tervez a költségvetés a nagykovácsi ref. főgimnáziumnak 5000 frtot, a bonyhádi ev.-nak 3000 frtot, az iglói ev.-nak 8000 frtor. Megjegyzendő, hogy az általunk „új” szóval jelzett iskolák most először kapnak államsegélyt, de részökre nem az egész összeg folyósíttatik, mert a szerződések még nincsenek megkötve. Az „emelkedés” szóval jelzett iskoláknál a szerződés fokozatosan revízió alá kerül. A felekezeti és községi középiskolák összes államsegélye 403.700 frttal van előirányozva, a mi 100.000 forinttal több, mint az előző évben: ebből a többletből a protestáns középiskolákra 67.300 frt esik. A prot. középiskolák most már összesen 224.000 frt. államsegélyben részesülnek. (Pr. E. és I. L.)

— **Az ultramontán sajtó** most két irányban izgat s nem minden siker nélkül, minthogy több esperesi kerület felült már neki. Az egyik az, hogy országos zsinatot sürget az egyházpolitikai törvények ellen intézendő sikeresebb küzdelem érdekében; a másik pedig, a mit minden szerénysége mellett is, első sorban saját érdekében tesz, abban áll, hogy kérelmezőket

toborz össze, hogy a becsukott szerkesztők részére kegyelmet eszközöljön a királynál. A különbség közöttünk lényeges, mert országos zsinatot nálunk jelenleg senki sem kíván, szerkesztőinknek pedig szabadlábón is elég bajuk van, nem ugyan az államügyészszel, hanem — az előfizetőkkel.

— **A nagytiszteletű lelkész urak szíves figyelmébe!** Több rendbeli megkeresésre elhatároztuk, hogy a nt. lelkészi hivatal részére újabban szükségelt keresztelési, konfirmációs s halálózási jegyzéket készletben tartjuk s megrendelésre 100 darabját 45 kr.-ba számítva szolgáltatjuk. Tisztelettel kérjük azért a Nagytiszteletű lelkészi kart, hogy megrendelésével bennünket szerencsétlenül méltóztassék. Tisztelettel Csokonai nyomda és kiadó r.-t Debreczenben.

— **Nyugta.** A sárközi ev. ref. egyház — Istené legyen a dicsőség! — immár felépült iskolájához segítséggel járultak: Ujfalussy Miklós Szatmár, Szilágy-Krassó-Szőrenyemegyek nyugalomra lépett főispánja 30 forinttal, Gróf Dégenfeld Sándor egyházmegyei gondnok 20 frttal, Ujfalussy Lajos, B. Vecsey Jozsefné, Gróf Kornis Miklósné 10—10; Sepsy Károly, Böszörményi Zsigmond, Pechy István, Mándy Bertalan, Kovács János, Lőrinczi Jozsef, Angi András, Butka M., Butka P., Lőrinczi János, Kurpé J., Székely J., Kerekes A. 5—5 forintot, Szentiványi Gy. 3 frt. Senaurek J., Beszedits V., Lázár S. és Mátyás 2—2 forinttal, Tatay Miklós, Tót Miklós, Sepsy Sándor, Dörner Robertné, Gábel A., Giszvein V., Fényes S., Toma S., Sommerburger Fr. Bendess D., Berndt A., Fekete L., Radvánszky Gy., ifj. Szaitz G., Hirsch A., Lázár D., Lázár L. 1—1 frttal. Berecz L., Daróczy J., Mózsa L. 50—50 krral. Baracsi László 30, Fülöp Mihály 25 krral és Bárány Vecsey József 40 szekér téglával. Mely adományok, illetve áldozatokért midőn a szíveket hajlító Istennek a nyilvánosság előtt is hálát, az áldozóknak köszönetet mondanék: tetemre kiáltom az erőseket Kanahánunk áldottabb térein, kikben és kik által dicsőül meg az Erős ereje. Mert még mindig felvonva „az áldozóknak szent csarnok kapuja, Még nem zeng a győzelmi ének: Hallelu Jah, Hallelu Jah!” mert még székberendezés teljesen hátra van, raktári adósság tetemes. Vajha minket is befoglalnának a testvéri összetartozandóság azon szent kötelékébe, mely fölött örök érvényben álló törvény az apostol parancsa: *Egymás terhét hordozzátok és így töltsétek be a Krisztus igáját.* Vajha ezen testvéri összetartozandóság érzetének körünkben fogatosítandó gyűjtés és eredményének alulirhoz eljuttatása által adnának bis dat qui cito dat segélyezési elv értelmében kifejezést. Sárköz 1895. október 14. Gál Péter ref. lelképásztor.

— **T. Helyettes Szerkesztő úr! Kedves Barátom!** Dr. Ozory István joutanár úrtól ma egy levelet vettem, melyben kinyilatkoztatja, hogy ő azon cikket, melyet én, e lapok 40-ik számában közlött cikkem alapjául, a „Reggeli Ujság”-ból vettem, nem írta, nem ismeri, nem is olvasta. Nem kért ugyan rá, de mert e szerint úgy a helyettes szerkesztő úr csillagozása, mint az én célzásom téves: e tévedést e helyen kötelességszerűleg helyreigazítom. De midőn ezt teszem, nem mulaszthatom el felhívni azok emlékeztét, kik a debreczeni papválasztás alkalmából tartott egyháztanács-gyűlésekről a lapokban megjelent közleményeket figyelemmel elolvasták s így pár esetben volt alkalmuk a dr. úr magatartása felől is olvashatni, hogy azok után a megtévesztés lehetősége fennállott s bizony, midőn nekem, a Reggeli Ujság kérdéses cikkéről többen azt mondták, hogy szerzője dr. Ozory: tekintettel az azelőtt olvasottakra,

hinnem kellett annak valóságában. Azt hiszem tehát, hogy midőn kérem a t. helyettes szerkesztő urat, tévedésem ezen rektifikálására — jogom van kérni a dr. urat is, hogy adandó alkalommal mutassa meg, hogy ő a presbiteriumban, mint oly művelt s tanulmányainál fogva erre igényes férfiú ül, a kinek kötelessége az egyházi törvényeket azoknak helyes irányban magyarázása s alkalmazásával végrehajtani. Nem mulaszthatom el ez úton — remélvén, hogy valaki által figyelmeztetve lesz rá, — kinyilatkoztatni s így tudomására juttatni a dr. tanár úrnak azt is, hogy minél gorombább valaki, annál kevésbé sérthet. Mikor az igazságot keressük, nem egyszer találkozunk oly kifejezésekkel, minő a dr. úr hozzám jutott levelének utolsó szava. Keserű szó, de mert goromba: nem sért. Nincs kizárva a lehetősége annak, hogy e tekintetben magyarázatot kaphat a dr. úr úgy szóval, mint cselekedeteiben, a mikor meg fog győződhetni arról, hogy az olaj a tűzhöz közel nem olt, hanem gyújt! Helyreigazításom szíves közlését ismételtlen is kérve vagyok Zs. S.

— **Előfizetési díjjal hátralékos olvasóinkhoz intézett gyakori felhívásunk minden eredmény nélkül maradt.** Nem csak a folyó évről, de az előző évről is igen sok hátralék van kin. Tisztelettel kerjük ezeket a hátralékosokat, hogy szíveskedjenek tartozásukat egy hét lefolyása alatt beküldeni, s úgy minket, mint ön-önmagukat a további zaklatás kedvelletű eljárásától megkímélni. A kiadóhivatal.

TARTALOM-JEGYZÉK: Az államsegély kérdése a protestáns egyházban. — Tárca: Töredék. Asztalos György. — Közéletünk: Egyházmegyénk életéből. — Iskola-alapkövetélteli unnepegy és okmány. Gál Péter. — Iródalom. — Külföldi hírek. — Pályázat.

Felölős szerkesztő és lapfőadósnos:

Dr. BACZONI LAJOS.

Pályázat segédlelkészségre.

A körös-ladányi ev. ref. lelkész melletti s. lelkészség választás utján ürességbe jöven, reá pályázat hirdettetik.

Fizetés: 1. 400 frt, melyben a fűtésen kívül minden az ellátáshoz tartozó befoglaltatik. 2. A halotti stolának fele. 3. Fűtés. 4. Az egyházi jegyzőségért 20 frt.

Teendői: a templomi istenisztelet, temetés, egyházi jegyzőség s egyéb előforduló hivatalos munkák.

A jelentkezés nov. 3-ig fogadtatik el.

Körös-Ladány, 1895. okt. 10.

A lelkészi hivatal.